

Проф. д-р Хенрик Егберт*, доц. д-р Теодор Седларски**

ОСНОВИ НА СЪВРЕМЕННАТА ИКОНОМИКА: УИЛЯМ БАУМОЛ И ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО

Представено е кратко обобщение на приносите на Уилям Баумол в икономическата теория. Баумол проявява жив интерес към множество области на икономическата наука и подобрява (в съавторство) съществено нивото на изследванията в икономиката на околната среда, индустриалната организация и изследванията на предприемачеството. Фокусът тук е работата му върху предприемачеството. Институционалната рамка на дадено общество прави неговите предприемачи продуктивни или непродуктивни, а в някои случаи и разрушителни. Съгласно тази логика икономическата политика може да бъде използвана с цел да направи предприемачите производителни за обществото и така да доведе до растеж, благосъстояние и развитие.¹

Ключови думи: разрушително предприемачество; продуктивно предприемачество; ценова болест; икономическо развитие

Уилям Баумол (1922-2017) се числи към влиятелните икономисти, които оставят след себе си приноси от еднакво голямо значение както за науката, така и за приложната стопанска политика в различни области (срв. за обзор Pies, 2016; също Bailey, Willig, 1992; Eliasson, Henrekson, 2004). Той работи интензивно върху отношението между държавните институции и пазара, като набляга изключително върху ролята на предприемачите и тяхното значение за икономическия растеж. Баумол задава въпроса при какви рамкови условия, осигурявани от обществото, предприемачът създава положителни външни ефекти и иновации за повишаване на общественото благосъстояние.

Уилям Баумол е роден през 1922 г. в Ню Йорк. Син е на преселници от Източна Европа. Израства в Южен Бронкс и посещава държавни училища (срв. с данните в интервюто на Krueger, 2001). Семейството му е с лява политическа

* Университет за приложни науки Анхалт, Германия, henrik.egbert@hsanhalt

** СУ „Св. Кл. Охридски“, Стопански факултет, катедра „Икономика“, sedlarski@uni-sofia.bg

¹ Prof. Henrik Egbert, PhD, Assoc. Prof. Teodor Sedlarski, PhD. FOUNDATIONS OF CONTEMPORARY ECONOMICS: WILLIAM BAUMOL AND ENTREPRENEURSHIP. *Summary:* A short summary is made of William Baumols' contributions to economic theory. Baumol (1922-2017) had a vivid interest in many different areas within the field of economics and substantially improved (in co-authorship) the quality of the research on the theory of environmental economics, industrial organization and entrepreneurship. The focus of the present paper is placed on his work on entrepreneurship. The institutional framework of a society makes its entrepreneurs either productive or unproductive and in some cases even destructive. This logic implies that economic policy can be used in order to make entrepreneurs become productive for a society and thus to induce growth, wealth and development. *Keywords:* destructive entrepreneurship; productive entrepreneurship; cost disease; economic development.

ориентация. Още като ученик в гимназията чете книги за творчеството на Маркс. Баумол запазва тази политическа ориентация и по-късно, но се определя като неортодоксален. По отношение на политическата система на САЩ той подкрепя целите на левите, но е настроен критично към средствата, предлагани за тяхното осъществяване. Същевременно Баумол критикува целите на десните, но смята, че те прилагат правилните пазарноориентирани подходи (Pies, 2016, p. 500).

От 1938 до 1942 г. Баумол следва икономически науки и изкуство в Сити Колидж, Ню Йорк. Още като студент преподава в колежа, а след завършването си работи в Министерството на земеделието с прекъсване за военна служба. По време на службата си в армията се посвещава по-сериозно на изучаването на математика, което впоследствие му помага да изгради в Принстън връзки с водещи математици. През 1946 г. се завръща в министерството. По-късно определя този период като времето с най-голямата отговорност, която някога му е поверявана. Натоварен е с доставките на пшеница от САЩ за страни с гладуващо население. Борбата с бедността е една от причините Баумол да започне задълбочено изучаване на икономическите теории, като през 1947 г. кандидатства за магистратура в Лондонското училище по икономика (London School of Economics) (вж. Krueger, 2001).

Макар първоначално кандидатурата му да е отхвърлена, впоследствие Лайънъл Робинс го приема като студент и само след две седмици Баумол успява да се прехвърли от магистърска в докторска програма (Krueger, 2001, p. 214). Робинс остава негов ментор в Лондонското училище по икономика. След защитата на дисертацията му (Baumol, 1952) Баумол е поканен за преподавател в Принстънския университет, където остава и след пенсионирането си през 1992 г. От 1971 до 2014 г. е също и професор (Harold Price professor) по предприемачество в Университета на Ню Йорк, а през 1981 г. е президент на Американската икономическа асоциация. На различните позиции, които заема, той използва икономическите си познания за изследване на проблема как може да бъде намалена бедността. Умира през май 2017 г.

Сред придобилите най-голяма известност студенти на Баумол са Гари Бекер, Алън Блайндър, Уилям Дж. Боуен, Ото Екщайн, Харолд Т. Шапиро (вж. Krueger, 2001, p. 215). Пийс подчертава, че Баумол е едновременно запален изследовател на историята на икономическите учения и създател на нови модели (Pies, 2016, p. 501), който умее да ги представи така, че анализите му дори на много комплексни проблеми да бъдат разбираеми.

По-нататък представяме най-напред кратък обзор на избрани икономически приноси, включващи ценовата болест (cost disease), уязвимите пазари (contestable markets) и подхода на стандартната цена, а след това се фокусираме върху работите на Баумол в областта на предприемачеството.

Икономически приноси

Тематичната насоченост на приносите на Баумол е много разнообразна. Поради интереса му към изкуството той изследва пазара в тази област и е

сред основателите на икономическия анализ на изкуството (Baumol, Bowen, 1965), а също и един от първите автори, определили развитието на направление мениджърска икономика (*managerial economics*), в което икономически теории се прилагат спрямо изследването на поведението на предприемачите (Baumol, 1961).

Баумол става известен с въвеждането на понятието за т.нар. *ценова болест* (*cost disease*) (Baumol, Bowen, 1966; Baumol, 1933; Baumol, 2012). Теорията се основава на наблюдението, че в сектора на услугите повишенията на производителността са по-малки, отколкото в производствения сектор. Причината е, че човешкият труд при услугите (възпитание, грижи, изкуство) е само частично заменяем с машини и поради това в тези дейности са възможни само малки икономии от мащаба. При еднакво покачване на заплатите в сектора на услугите и на производството, но при различно нарастване на производителността разходите в сферата на услугите се увеличават относително по-бързо. Ако приемем по-нататък, че услуги с централно значение като възпитанието или здравната грижа се организират от държавата, тогава при процеси на растеж в тази област се стига до свръхпропорционално нарастващи публични разходи (срв. с Krueger, 2001, p. 216-217). Според Баумол подобни повишения на разходите са неизбежни, дори ако образованието и здравеопазването са организирани на частни начала. Основният проблем е, че се стига до съкращаване на публичните средства поради политически натиск и благата не са предоставяни в досегашния им обем. Затрудненията са причинени не от нарастващата цена на публичните услуги сама по себе си, а от политическото намаляване на бюджетите поради увеличаващите се цени. Баумол отбелязва обаче, че чрез технологичния напредък е напълно възможно да се стигне до реализация на ефекти от мащаба и до по-висока производителност и в сектора на услугите. Изводи от теорията на Баумол са взети под внимание например при моделирането на т.нар. Закон за достъпното здравеопазване (*Affordable Care Act*, 2010) в САЩ.

Друг теоретичен подход, който води началото си от Баумол, е разширяването на теорията на свършената конкуренция с един централен аспект. Той въвежда концепцията на *уязвимите пазари* (*contestable markets*) в индустриалната икономика (Baumol, 1982; Baumol, Panzar, Willig, 1982), в чиято основа стоят съображения за обикновения (безплатен) достъп на фирмите до пазарите, както и изхода на фирмите от тях. Когато и двете са свързани с малки разходи, съответният пазар се смята за уязвим (Pies, 2016, p. 502). Идеята е, че при ниски разходи за навлизане и изход от пазара съществува непрекъснат конкурентен натиск за действащите в него фирми, т.е. може да се стигне до ефективност и когато има малък брой, а не само множество предлагащи фирми (каквото е случаят при свършена конкуренция). Предпоставката е пазарните участници да могат убедено да очакват, че на пазара могат да стъпят нови конкуренти. Така олигополи и дори монополи могат да бъдат ефективни пазарни структури и да бъдат оценявани от перспективата на икономиката на благосъстоянието. В

такъв смисъл Баумол разширява теорията на ефективния свършено конкурентен пазар с други ефективни пазарни форми. От тази теория могат да бъдат изведени мерки на стопанската политика, отнасящи се до намаляването на бариерите за навлизане на пазарите, за да се превърнат те в уязвими.

Друг принос на Баумол е в областта на икономиката на околната среда. Развитият от него и Оутс метод на стандартната цена (Baumol, Oates, 1971) става основа на държавната икономическа политика по отношение на околната среда и разширява и усъвършенства значително инструментариума на икономиката на околната среда, който дотогава е свързан предимно с приложението на т.нар. данък на Пигу. Методът на стандартната цена цели решаването на задачи на екологичната политика с минимални разходи. За постигането ѝ се генерират ценови сигнали, предлагащи ориентири за предприятията, като по този начин могат да бъдат постигнати ефективни решения. В случай че се наблюдават отрицателни външни ефекти, приложението на метода включва като първа стъпка количествени ограничения като държавна мярка. Те могат да бъдат например максимално разрешени обеми на емисиите или производствени квоти, които представляват целта на екологичната политика или пък определения стандарт. Така фиксираните количества са по-малки от предишните обеми на емисиите или производствените количества, тъй като в тези случаи става дума за производство с отрицателни външни ефекти, което води до свръхпродукция от гледна точка на ефективното равновесие. Втората стъпка включва определянето на търгуемо количество емисии, например с помощта на сертификати за замърсяване, или се фиксира такса за дадено количество замърсяване. В резултат от въвеждането на оскъдни права на замърсяване, респ. създаването на цени за замърсяването, възникват пазари. В съответствие с вече съществуващите ценови сигнали причинителите на замърсяване могат да търгуват и да се избират по-ефективни, т.е. минимизиращи разходите им, производствени стратегии. По този начин количествата и плащаните такси могат да бъдат напасвани в единен процес в зависимост от целите на екологичната политика.

Предприемачество

Баумол е един от авторите, определяли за десетилетия развитието на научната дискусия относно ролята на предприятията и на предприемачите (за подробен обзор вж. Pies, 2016, p. 519-528). На първо място, той се интересува от положителната роля, която предприемачите играят за създаването на благосъстояние и за насърчаването на процесите на развитие. За него предприемачът е личност, която ражда и осъществява идеи, като при това преследва самостоятелно собствените си интереси. Предприемачът се стреми към парично и социално възнаграждение. В неговата функция на полезност не се съдържа обществената полза (Pies, 2016, p. 525). Въвежданите в практиката иновации чрез дейността на предприемача обаче могат да доведат до икономически растеж и да повишат не само индивидуалното му благосъстояние, но и това на цялото общество чрез ефекти на преливане. В този смисъл Баумол (Baumol

1968, p. 65; 1990; 2010) продължава работата по концепцията за иновативния предприемач на Йозеф Шумпетер (Schumpeter, 1912).

Още в първата си статия, посветена на предприемачеството, „Предприемачеството в икономическата теория“ Баумол (Baumol, 1968) посочва два централни проблема, по които работи през следващите десетилетия. Първо, предприемачът отсъства напълно в неокласическата теория, въпреки че ролята му на инициатор на растеж, основан на иновациите, е известна и не е оспорвана. Според Баумол в неокласическата теория на производството има място за минимизиращия разходите стопански ръководител (мениджър), който борави с цените и количествата, но не и за предприемача, който задвижва технологични иновации и с това социална промяна и напредък (вж. Baumol, 1968). Ендогенната промяна, т.е. въвеждането на нови продукти, не може да бъде обяснена с неокласическата теория на производството.

На второ място, Баумол адресира взаимовръзката между броя на предприемачите, съответно на предприемаческите способности (например генерирането на множество идеи, склонността към поемане на риск) и икономическия растеж. Обществата, които разполагат с повече предприемачи или предприемачески компетенции, могат да ги прилагат за постигане на по-голямо благосъстояние. С други думи, става въпрос за предлагането на предприемачи в дадено общество. Относно културните или психологическите условия, които допринасят за по-голяма гъстота на предприемачеството в обществото, Баумол реферира към работата на Маклеланд (McClelland, 1961) и концепцията за нуждата от постижения (n-achievement). Той смята за задача на политиката създаването на условия, позволяващи развитието на предприемачески умения. И двата тематични комплекса са разработвани от Баумол през следващите десетилетия. При това изпъкват статията му „Предприемачество: Продуктивно, непродуктивно и разрушително“ (Baumol, 1990) и книгата „Микротеорията на иновативното предприемачество“ (Baumol, 2010).

В своя труд от 1990 г. (срв. също с Baumol, 1987) Баумол развива теорията за появата на предприемачи, които са продуктивни за своето общество. Чрез дейността си тези предприемачи създават положителни външни ефекти за други обществени групи, тъй като не могат да изчерпят изцяло за себе си добавената стойност на производството им чрез пазара (вж. Pies, 2016, p. 523). Така могат да се увеличат качеството и продуктовото разнообразие за потребителите, а служителите стават по-производителни. Следствието са положителни ефекти за жизнения стандарт. Баумол формулира теорията с помощта на исторически анализ и я аргументира с факта, че производителността, а с нея общото благосъстояние в някои държави се увеличава изключително след Ренесанса и особено след индустриалната революция – в тези страни много по-малко хора живеят в условията на екзистенциален минимум в сравнение с предишните десетилетия (вж. Baumol, 1987; 2002).

Основното допускане на Баумол е, че във всяко общество има хора с предприемачески умения, които прилагат тези способности, за да постигнат

собствените си цели. При това те се ориентират спрямо съществуващите обществени правила (норми, ценности, закони). Тези правила задават стимули и насочват способностите в различни полета на изява. Така предприемаческото действие води до различни ефекти в съответните общества. Баумол посочва примери от Древния Рим, Средновековието в Европа и Китай. Когато например в дадено общество социалният статус и високата обществена оценка могат да бъдат постигнати чрез военна или политическа кариера, това е стимул предприемаческата дейност да се прояви като иновации в тези области, а не в стопанската сфера. Следвайки подобна логика, в някои общества не възникват никакви положителни външни ефекти (или те само много малки) чрез подобряния в икономическата продуктивност, докато в други се наблюдават общ растеж и увеличаване на благосъстоянието.

Като разширение на теорията на Шумпетер Баумол разглежда и предприемаческо поведение, което се отразява отрицателно на обществото. Той го нарича „разрушително предприемачество“. Извличането на ренти (rent-seeking) е такова поле на предприемачески действия, което води до появата на непроизводителни предприемачи. В случая предприемаческата активност е насочена към това отделният индивид да извлече колкото се може повече от „икономическия пай“, без да го увеличава чрез дейността си. Към тази категория дейности спадат изграждането и поддържането на монополистични структури, корупцията, укриването на данъци или внасянето на жалби срещу конкурентите, за да бъдат принудени да напуснат пазара вследствие на високите съдебни разходи (Baumol, 1990, p. 917). Всички те не насочват предприемаческите способности към иновативни и повишаващи благосъстоянието стопански процеси. Още по-негативно се отразяват обществени правила, които канализират предприемаческата активност в криминалната сфера, така че за обществото да възникват вреди. Тук е важно да се има предвид, че предприемачите действат според своята функция на полезност и подобряват положението си в обществото, като при това обаче от действията им произтичат отрицателни външни ефекти.

Баумол твърди, че за да се предотврати подобно поведение, обществените „правила на играта“ трябва да бъдат фиксирани така, че предприемачите да получават социално признание за дейността си и да бъдат мотивирани да създават иновации. Той приема допускането, че във всяко общество важна роля играят външни фактори, но все пак то само може да определя „правилата на играта“. Баумол посочва като пример данъците, които една държава може да наложи върху определени нежелани дейности, така че да станат по-малко привлекателни за предприемачите, а дейността им да бъде насочена към по-желана за обществото активност. Освобождаването от данъци на дългосрочни инвестиционни проекти за сметка на облагането на краткосрочни възможности за извличане на печалби може да бъде пример за подобни правила. В по-общ смисъл икономическите закони, съответно пазарният ред, представляват такива формални правила.

Следователно в общества с правила, които насърчават продуктивното предприемачество, благосъстоянието е нараствало в миналото много по-бързо. В действителност подобно деление не е статично. Баумол (Baumol, 1987) насочва вниманието към значението на имитацията. Както обществата могат да напасват своите правила, така предприемачи могат да възприемат успешни иновации от други общества, като имитират технологичния им напредък. Тъй като единствено имитирането никога не е достатъчно, а обикновено е необходимо приспособяването на технологии, всяка имитация съдържа иновативен елемент (вж. Henrekson, Sanandaji, 2010, p. 773). Поради все по-силното обвързване на обществата и икономиките вследствие на глобализацията през последните десетилетия тези положителни „ефекти на преливане“ (spill-over effects) са видими в глобален план. Статията на Баумол от 1990 г. и последвалата я книга (Baumol, 2002) оказват трайно влияние върху изследванията на предприемачеството (срв. с Davidson, Ekelund, 1994; Lucas, Fuller, 2017; McCaffrey, 2018).

В своя труд „Микротеория на иновативното предприемачество“ (Baumol, 2010) Баумол интегрира микроикономическата теория на предприемачеството в неокласическата икономическа теория (срв. с Henrekson, Sanandaji, 2010). Той обобщава предишната си работа и я излага в по-общ контекст. Тук централната тема отново е предприемачеството като основен производствен фактор наред с капитала, труда и земята. Баумол не причислява към предприемачите големите компании, а само индивиди и техните малки предприятия. Последните са тези, които осъществяват рисков иновации и инициират процеси на развитие, докато големите фирми са само ограничено иновативни, но пък имат важна роля за превръщането на нововъведенията на предприемачите в полезни за големи групи в обществото иновации. Според Баумол двете групи играят допълващи роли за процесите на развитие, основани на нововъведения.

При тези разсъждения за предприемачеството Баумол се фокусира преди всичко върху ефекта, който то оказва върху икономическото и социалното развитие под формата на повишения на благосъстоянието и дългосрочен растеж. Функцията на предприемачеството като критично важен производствен фактор се заключава в непрекъснатото генериране на нови идеи и иновации, които се прилагат в надпреварата за нововъведения. С разкриването на значението на предприемачите за икономическото развитие Баумол успява да хвърли мост между микроикономическата теория на иновациите и ендегенната теория на растежа в макроикономиката. Ендегенната теория на растежа изхожда от ендегенното генериране на знание като основа за растящото благосъстояние и е допълваща относно положителните „ефекти на преливане“ на продуктивното предприемачество.

*

Наред с Йозеф Шумпетер и Израел М. Кирцнер Уилям Дж. Баумол е сред създателите на икономическата теория на предприемача. Основен негов

принос, както и при Шумпетер, е свързването на индивидуалното поведение на микроравнище с ефектите за цялото общество. Наред с това теорията на Баумол за предприемачеството представлява теория на развитието, която включва както индивидуалното действие, така и значението на институциите под формата на обществени правила (вж. Седларски, 2013). Подобно на Гершенкрон (вж. Седларски, Егберт, 2016) тя позволява догонващо развитие на обществата.

Тази перспектива съдържа значителен потенциал за инициерирането на процеси на растеж чрез стопанската политика и създаването на благоденствие. С други думи, основното послание е, че когато обществото насърчава развитието на предприемачески умения и оформя правилата така, че те да се насочват към положителен принос за социума, стават възможни дългосрочен растеж с нарастващ стандарт на живота. Въпреки че теоретичната рамка на изследванията на Баумол е преди всичко неокласическата икономическа теория, в нея се съдържат множество паралели с институционалната икономика.

Използвана литература:

Седларски, Т. (2013). *Нова институционална икономика*. С.: УИ „Св. Климент Охридски“.

Седларски, Т., Х. Егберт (2016). Основи на съвременната икономика: Александър Гершенкрон. *Икономическа мисъл*, N 1, с.133-141.

Bailey, E. E., R. D. Willig, (1992). William J. Baumol. In: *Samuels, W. J. (ed.). New Horizons in Economic Thought*, Aldershot: Edward Elgar, p. 30-57.

Baumol, W. J. (2012). *The Cost Disease: Why Computers Get Cheaper and Health Care Doesn't*. New Haven: Yale University Press.

Baumol, W. J. (2010). *The Microtheory of Innovative Entrepreneurship*. Princeton: Princeton University Press.

Baumol, W. J. (2002). *The Free-Market Innovation Machine: Analyzing the Growth Miracle of Capitalism*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.

Baumol, W. J. (1993). Health care, education and the cost disease: A looming crisis for Public Choice. *Public Choice* 77(1), p. 17-28.

Baumol, W. J. (1990). Entrepreneurship: productive, unproductive, and destructive. *Journal of Political Economy* 98(5), p. 893-921.

Baumol, W. J. (1987). Entrepreneurship: creative, unproductive, and destructive. *Swiss Journal of Economics and Statistics* 123(3), p. 415-423.

Baumol W. J. (1982). Contestable Markets: An uprising in the theory of industry structure. *American Economic Review* 72(1), p. 1-15.

Baumol W. J. (1968). Entrepreneurship in economic theory. *American Economic Review: Papers and Proceedings* 58(2), p. 64-71.

Baumol, W. J. (1961). What can economic theory contribute to Managerial Economics? *American Economic Review: Papers and Proceedings* 51(2), p. 142-146.

Baumol, W. J. (1952). *Welfare Economics and the Theory of the State*. London: Longmans Green.

Baumol, W. J., W. G. Bowen (1965). *Performing Arts: The Economic Dilemma*. New York: The Twentieth Century Fund.

Baumol, W. J., W. E. Oates, (1971). The use of standards and prices for protection of the environment. *Swedish Journal of Economics*, 73(1), p. 42-54.

Baumol, W. J., J. C. Panzar, R. D. Willig (1982). *Contestable Markets and the Theory of Industry Structure*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.

Davidson, A. B., R.B. Ekelund (1994). Can entrepreneurship be 'unproductive'? Towards an evolutionary interpretation. *Review of Social Economy* 52(4), p. 266-279.

Eliasson, G., M. Henrekson, (2004). William J. Baumol: an entrepreneurial economist on the economics of entrepreneurship. *Small Business Economics* 23, p. 1-7.

Henrekson, M., T. Sanandaji (2010). The Microtheory of Innovative Entrepreneurship by William J. Baumol. *Journal of Economic Literature* 48(3), p. 769-774.

Krueger, A. B. (2001). An interview with William J. Baumol. *Journal of Economic Perspectives* 15(3), p. 211-231.

Lucas, D. S., C. S. Fuller (2017). Entrepreneurship: productive, unproductive, and destructive – relative to what? *Journal of Business Venturing Insights* 7(2), p. 45-49.

McCaffrey, M. (2018). William Baumol's 'Entrepreneurship: Productive, Unproductive, and Destructive'. In: *Javadian, G., V. Gupta, D. Dutta, G. Guo, A. Osorio, B. Ozkazanc-Pan (eds.). Foundational Research in Entrepreneurship Studies*. Cham: Palgrave Macmillan, p. 179-201.

McClelland, D. C. (1961). *The Achieving Society*. Princeton: Van Nostrand.

Pies, I. (2016). William Baumols Markttheorie unternehmerischer Innovation. In: *Pies, I. Moderne Klassiker der Gesellschaftstheorie: Von Karl Marx bis Milton Friedman*. Tübingen: Mohr Siebeck, p. 498-535.

Schumpeter, A. J. (1912). *Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung*, Leipzig: Duncker & Humblot.

18.06.2019 г.